

Energieakkoord Holland Rijnland 2017-2025

Plan van aanpak opgave Energiebesparing

Definitieve versie

Datum: 20-12-2017

Auteur(s): Milly de Bruyn ODWH Afdeling Omgevingsmanagement, m.m.v.
gemeenten Oegstgeest, Voorschoten, Nieuwkoop, Leiden, Katwijk

Inhoudsopgave

1	Inleiding.....	2
2	Projectdefinitie.....	3
2.1	Doel van de uitvoeringslijn energiebesparing.....	3
2.2	Hoofdpijnen.....	3
2.3	Doelgroepen.....	4
2.4	Scope van het project.....	4
2.5	Randvoorwaarden, Uitgangspunten, Aannames, Beperkingen.....	4
2.6	Relaties en afhankelijkheden.....	5
3	Sporen en doelgroepen.....	6
3.1	Spoor 1 Energiebesparing bij Bedrijven.....	6
3.2	Spoor 2 Verduurzaming van eigen (gemeentelijk) vastgoed.....	7
3.3	Spoor 3 Energiebesparing in het woning gebonden deel van de bebouwde omgeving.....	8
4	Projectorganisatie.....	11
5	Informatie en monitoring.....	13
6	Communicatie.....	13
7	Risicomanagement.....	14
8	Projectplanning.....	15
9	Kosten.....	21
9.1	Capaciteit.....	21
9.2	Budget.....	22

1 Inleiding

Binnen de regio Holland Rijnland hebben gemeenten hun ambities en doelstellingen rondom klimaat/energie uitgesproken, meestal als onderdeel van een bredere Duurzaamheidsagenda. De ondertekening van het Energieakkoord regio Holland Rijnland zorgt voor een versterkt bestuurlijk commitment, met 18 partijen, op reeds internationaal en nationaal overeengekomen doelstellingen. In het Energieakkoord zijn een zestal uitvoeringslijnen geformuleerd. Eén daarvan is de uitvoeringslijn 'energiebesparing'.

Op uitvoeringsniveau werken de gemeenten al langer samen, o.a. binnen het VNG-programma Energiebesparing Gebouwde Omgeving met als regio-coördinator de Omgevingsdienst West-Holland, die dicht op de praktijk zit, expertise op het gebied van duurzaamheid en energie in huis heeft en een sterk netwerk in de gemeenten. Als aanvulling op deze bestaande lokale en regionale activiteiten en overlegstructuur, wordt de scope binnen de uitvoeringslijn energiebesparing verbreed en succesvolle aanpakken worden uitgebreid.

De regionale ambitie als verwoord in het energieakkoord Holland Rijnland is als volgt:

- In 2050 is de regio een energie neutrale regio (energieverbruik binnen regio 100% energie uit duurzame energiebronnen of restbronnen waarvan minstens 80% uit eigen regio, resterende 20% o.a. restwarmte of geothermie uit de nabijheid van onze regio).
- Vanaf 2050 geen aardgas gebruik meer in de gebouwde omgeving.
- 30% energiebesparing (10 PJ) ten opzichte van huidige energiegebruik van de regio, d.w.z. in 2050 stoot de regio nauwelijks meer CO₂ uit voor de energievoorziening. Tussenstap 2025: 2,5 PJ minder energieverbruik ten opzichte van 2014.

2 Projectdefinitie

De inzet van de uitvoeringslijn energiebesparing is bedoeld om gezamenlijk zo veel mogelijk te besparen op het energieverbruik binnen de regio. De afzonderlijke partners hebben ieder een eigen rol binnen hun eigen werkgebied. Individueel en in samenwerking met de Omgevingsdienst West-Holland ontplooiën de deelnemende gemeenten lokaal en in regionaal verband al een tal van activiteiten. Voor veel projecten ligt de kracht in die lokale aanpak. Op een aantal onderwerpen levert een gezamenlijke regionale aanpak en/of uitbreiding van de activiteiten of in elk geval een kruisbestuiving en het delen van kennis en ervaring, voordeel op. Die activiteiten worden gedefinieerd binnen de uitvoeringslijn Energiebesparing. Uitgangspunt is lokaal waar mogelijk, regionaal waar nodig.

Binnen het regionale platform zullen best practices - voorbeelden van succesvolle projecten en instrumenten – maar ook de faalfactoren, worden gedeeld. Gemeenten profiteren zo van elkaars kennis en capaciteit. Daarnaast sluit de regionaal schaal voor bijvoorbeeld grote bedrijven, en bepaalde sectoren, terrein behorende instanties en de netbeheerder, beter aan bij hun belangen en scope omdat hun belang niet ophoudt bij de gemeentegrens. Verder kunnen gemeenten het regionale schaalniveau gebruiken om hun lokale beleid af te stemmen en te verrijken.

Het onderhavige plan van aanpak betreft in eerste instantie een periode tot 2019. Na evaluatie van deze eerste periode worden nieuwe activiteiten gepland en begroot.

2.1 Doel van de uitvoeringslijn energiebesparing

Het hoofddoel van de uitvoeringslijn energiebesparing is bij te dragen aan de energiebesparingsambitie om in 2025 2,5 PJ besparing ten opzichte van 2014 (2,5 PJ = ongeveer 7,2% van het huidige regionale energieverbruik) te realiseren, als tussenstap naar een besparing van 30% (10 PJ) op weg naar een energie neutrale regio in 2050.

2.2 Hoofdlijnen

Bijdragen aan de realisatie van de ambitie op het gebied van energiebesparing zal geschieden door middel van het ontplooiën van activiteiten binnen drie sporen, die hieronder (Hoofdstuk 3) beschreven zullen worden.

1. Bij bedrijven prioriteit geven aan de handhaving, stimulering en advisering/begeleiding van energiebesparingsmaatregelen.
2. Verduurzaming van gemeentelijk vastgoed. In het kader van 'voorbeeldige overheid' zichtbaar maken dat overheden ook zelf energiebesparing realiseren door de eigen gebouwen te verduurzamen.
3. Stimuleren energiebesparing in het woning gebonden deel van de bebouwde omgeving.

Een eerste belangrijke stap is inventariseren wat al gedaan wordt (verkennen), welke data (ook: databanken en systemen) en instrumenten zijn beschikbaar, welke kennis en informatie kan worden gedeeld en op welke wijze is dat het meest effectief.

Wat gaat al goed, welke initiatieven/activiteiten kunnen worden opgeschaald c.q. welke taken uitgebreid. Hoe? Wie kan dit uitvoeren en wie is afzender? En bij welke uitvoeringslijnen ligt precies wat? Afstemming (ook in communicatie) is daarbij van belang.

Een andere belangrijke stap is het in kaart brengen van het huidige verbruik, de besparingspotenties en de meest kansrijke maatregelen/acties en middelen.

In alle stadia zal kennis en ervaring onderling gedeeld en uitgebreid worden.

Binnen een nog op te zetten lijn communicatie zal bekeken dienen te worden wat de beste manier is om digitale informatie uit te wisselen (een gemeenschappelijke regionale databank/website om informatie en kennis te delen met contacten/gemeenten).

Van belang is om alle doelgroepen een aanspreekpunt ('loket') te geven (particulieren hebben nu het Duurzaam Bouwloket, dit loket of een dergelijk informatiepunt beschikbaar maken voor alle doelgroepen). Tevens zal een vorm moeten worden gevonden om de uitvoeringslijnen eenvormig te kunnen monitoren. Na een jaar zal uit evaluatie moeten blijken waar extra inspanning noodzakelijk en mogelijk is, en worden (nieuwe) activiteiten gepland en begroot.

2.3 Doelgroepen

Samenleving	Beslissers	Co-creatoren
<ul style="list-style-type: none">• Gemeenten• Bedrijven/ondernemers• Bedrijventerrein beheerders en ondernemersverenigingen• Regionaal energieloket met sub doelgroepen: particuliere woningbezitters, huurders en bedrijven aan aanbodzijde (allianties)• Wijkambassadeurs• VvE's• Makelaars• Banken/hypotheekverstrekkers• Woningbouwverenigingen	<ul style="list-style-type: none">• Portefeuillehouders• Stuurgroep Energieakkoord HR• College's van B&W• Gemeenteraad•	<ul style="list-style-type: none">• Werkgroep Energiebesparing• (gemeente)collega's duurzaamheid, RO, economie, MO, vastgoed, accommodatiebeleid, inkoop, communicatie, ODWH• Programmteam Energieakkoord• Ondernemersverenigingen• Wijkambassadeurs en trekkers van lokale initiatieven• Derden met specifieke kennis op het gebied van energiescans, juridische ondersteuning ...• Woningbouwverenigingen

2.4 Scope van het project

In de regio zal door besparingen 6,5 Petajoule bespaard moeten worden voor de ambitie van 2050, met een tussenstap van 2,5 PJ in 2025.

Indicatie besparingspotentieel per doelgroep (in CO₂-reductie)

Doelgroep	Besparingspotentieel CO ₂ -reductie
Bedrijven:	35%
Bestaande woningbouw (particulier en sociaal)	25%
Nieuwbouw	15%
Gemeentelijke vastgoed	1%

De meeste besparingen op korte termijn zijn te behalen in de doelgroep **bedrijven**. Er is een wettelijke basis voor energiebesparing bij bedrijven en gemeentelijk vastgoed binnen de Wet Milieubeheer en verdere uitvoering geschiedt door middel van specifieke projecten die de Omgevingsdienst in het kader van haar taken kan ontplooiën. Het gegeven dat de gemeente een voorbeeld functie heeft in de maatschappij, vormt een extra pleidooi om de **eigen vastgoedvoorraad** te verduurzamen.

De besparing die binnen de **bestaande woningbouw** behaald kan worden is ook substantieel, maar wel lastiger te realiseren omdat de doelgroep divers is en het nemen van maatregelen in een langzamer tempo zal gaan. Juist om die reden is het zinvol daar wel op in te (blijven) zetten. Vooral door gemeenten omdat zij het dichtst bij hun inwoners staan. Deze verplichting is voor particuliere bestaande woningen al door gemeenten aangegaan door middel van SER-Energieakkoord – wonen. Voortzetting en versterking van de activiteiten binnen het Energieakkoord Holland Rijnland zullen leiden tot een groter bereik binnen de bestaande doelgroep en tevens tot uitbreiden naar andere doelgroepen zoals huurders en de woningbouwverenigingen.

2.5 Randvoorwaarden, Uitgangspunten, Aannames, Beperkingen

Ten behoeve van de samenwerking onderschrijven de samenwerkende partijen de volgende uitgangspunten:

- De deelnemende gemeenten zijn onder coördinatie van en samen met de Omgevingsdienst West-Holland eigenaar van de regionale aanpak verduurzaming bestaande particuliere woningbouw. De samenwerking in deze aanpak is oorspronkelijk geïnitieerd door de ODWH en deels gefinancierd door de VNG. De deelnemers brengen deze aanpak met bestaande afspraken hier in en kiezen er voor om ook op de in dit Plan van Aanpak beschreven wijze invulling te geven aan hun ambities op het gebied van verduurzaming van de woningvoorraad en voor 2018 en verder een frisse doorstart te maken.
- Deelnemers aan het Energieakkoord Holland Rijnland accepteren en respecteren elkaars verscheidenheid (in belangen, beschikbare middelen, organisatiecultuur). Binnen die verscheidenheid proberen de deelnemers gezamenlijk zoveel mogelijk te bereiken.
- Afspraak is afspraak. Dit wordt geborgd door acties en besluiten van de ambtelijke projectgroep en bestuurlijk overleg (Stuurgroep) vast te leggen en de acties en besluiten door de programma coördinator te laten monitoren.

- Er wordt samengewerkt op basis van vertrouwen; er dient een veilige omgeving te zijn om lessen en successen in overleg te delen. Alle partijen zijn transparant in hun belangen en ambities; er zijn geen verborgen agenda's.
- Bij de uitvoering van activiteiten hebben deelnemers altijd oog voor eventuele lessen en/of opschaling naar regionaal niveau.
- De samenwerkende partijen hoeven niet alles samen te doen; samenwerking is geen doel op zich. De individuele deelnemers bekijken per actie waar samenwerken meerwaarde heeft en voordeel oplevert en waar (gezamenlijk) capaciteit en middelen beschikbaar zijn c.q. op ingezet worden. Om invulling te geven aan het 'leren van elkaar' informeren de deelnemers elkaar wel over de lokale activiteiten die ze (ook buiten de regionale samenwerking om) ontwikkelen en organiseren.
- Dilemma's worden gedeeld. Bezwaren en bedenkingen worden zo vroeg mogelijk kenbaar gemaakt.

Randvoorwaarden:

- Ambtelijke en bestuurlijke medewerking bij alle deelnemers, op verschillende niveaus en afdelingen is een vereiste.
- Medewerking en capaciteit is vereist van collega's duurzaamheid, RO (vastgoed), MO, vergunningverlening, toezicht, financiën en inkoop.
- Voldoende budget is noodzakelijk, niet alleen voor uitvoering van omschreven activiteiten binnen de uitvoeringslijn, maar ook investeringsgeld binnen de deelnemende organisaties (i.c. vnl. gemeenten) en bij de doelgroepen. Geld en uren. (Eventueel dienen er door de deelnemers eigen projectplannen opgesteld te worden met benodigd budget, ook uren).
- Een regionaal toetsingskader lijkt onmisbaar om beleid op te kunnen stellen en verordeningen te toetsen (de ODWH zou hierin een rol kunnen spelen).
- De voorgestelde activiteiten kunnen deels verwerkt worden in reguliere werkzaamheden (Wm voor bedrijven) en vormen deels nieuwe activiteiten met afzonderlijke kostenposten. Voor sommige activiteiten kan wellicht gebruik gemaakt worden van subsidies.

2.6 Relaties en afhankelijkheden

Het thema 'verduurzamen bebouwde omgeving' bevindt zich voor zowel de woningbouw als voor bedrijven, in een context waarin veel beweging is. Alle activiteiten binnen deze uitvoeringslijn hebben een relatie dan wel afhankelijkheid met andere projecten en ontwikkelingen binnen en boven het Energieakkoord regio Holland Rijnland:

- Energiebeleid op nationaal en provinciaal niveau en daaruit volgende gemeentelijke en regionale energietransitie plannen, warmtetransitie, elektriciteitstransitie.
- 'Van het gas af' (gasloze wijken).
- Uitvoeringslijnen 'Warmte' en 'Ruimte'.
- Regionale/lokale duurzame energieopwekking (niet woning gebonden) relatie met lijn 'Zon op daken' (m.b.t. benadering woningbouwverenigingen, eigen vastgoed plannen).
- Regionaal/lokaal beleid op het gebied van bouwen en wonen (lokale/regionale woonvisies, herontwikkeling, duurzame nieuwbouw, levensloopbestendig bouwen en wonen, ed.).
- Verduurzaming (sociale) huurwoningen (prestatieafspraken tussen gemeenten en corporaties).
- Mobiliteitsbeleid en uitvoeringslijn Mobiliteit (bijvoorbeeld waar het Parkmanagement benadering betreft).
- SER/VNG Energieakkoord – wonen en bedrijven: nieuwe bestuurs- en maatschappelijke akkoord (verwacht vanaf februari 2018).

De uitdaging blijft om ogen en oren open te houden voor wat er in de context (en vanuit de daar opererende partijen zoals ook Provincie Zuid-Holland, VNG, Rijksoverheid) gebeurt en hoe we daar - waar zinvol/handig/noodzakelijk – op aan kunnen haken.

3 Sporen en doelgroepen

Binnen de uitvoeringslijn energiebesparing worden drie hoofdlijnen (sporen) onderscheiden met elk hun eigen doelgroepen die de komende jaren aangesproken en gefaciliteerd (zouden moeten) worden om bij te dragen aan het gewenste resultaat. Deze sporen worden hieronder afzonderlijk besproken.

3.1 Spoor 1 Energiebesparing bij Bedrijven

Vanuit de Wet milieubeheer en het takenpakket van de Omgevingsdienst zijn er diverse projecten te identificeren die als kader gezien kunnen worden voor de binnen dit resultaatgebied te ontplooiën regionale activiteiten. Het betreft:

- Reguliëre controle: wettelijke taak.
Bedrijven met een bepaald energieverbruik hebben een wettelijke plicht om energiebesparende maatregelen uit te voeren die zich binnen vijf jaar terug verdienen. Deze verplichting is vastgelegd in het Activiteitenbesluit dan wel in de Omgevingsvergunning voor milieu.
- Een van de afspraken uit het SER-Energieakkoord is het prioriteit geven aan de handhaving van energiebesparingsmaatregelen bij bedrijven. Deze taak is wettelijk overgedragen aan de Omgevingsdienst West Holland. Zij heeft hiervoor een projectplan opgesteld met een uitvoeringsprogramma. De Omgevingsdienst voert energiecontroles uit op projectmatige basis. Dit gebeurt dan met een branchegerichte aanpak.
- Regionaal overleg branchegerichte aanpak.
Naar aanleiding van het SER-Energieakkoord heeft de provincie aangegeven dat energiebesparing prioriteit heeft. De provincie heeft vervolgens omgevingsdiensten verzocht om een branchegerichte en/of maatregelgerichte aanpak te volgen en de samenwerking met de verschillende diensten in de regio aan te gaan. Door middel van meerjarenafspraken, de energie audit en de branche aanpak en Green Deals tussen de overheid en andere partijen, worden binnen de provincie afspraken gemaakt. Twee energiespecialisten van de Omgevingsdienst nemen deel aan het regio-overleg.
- Energie audits: EED –Europees.
De nieuwe Europese richtlijn verplicht sinds 2015 grotere bedrijven en ketens maar ook grotere gemeenten om een energie audit uit te voeren (gemeentelijke panden). De relatief kleine veehouderijen en glastuinbouw in ons gebied (met toch een aardig besparingspotentieel) vallen daar niet altijd onder.
- Een aantal grotere bedrijven neemt deel aan een landelijk energiebesparingsconvenant: MJA3. Audits en energieplannen worden door ODWH getoetst en resulteren in plan van aanpak voor uitvoeren van de lijst met energiemaatregelen. Voor de uitvoering van deze taak ontvangen gemeenten nog beperkte tijd financiële ondersteuning uit het gemeentefonds.
- Green Deals, en/of maatregelgericht besparingsconvenant regionaal en branchegericht opstellen. Voorbeelden daarvan zijn o.a. de Greendeal met de zorginstellingen en in het verleden het energiebesparingsconvenant met de supermarkten.
- Project MKB scans. In zeven deelnemende gemeenten zijn in een eerste ronde MKB scans uitgevoerd.

Bovenstaande bestaande activiteiten worden regionaal uniform uitgebreid en vervolgd dan wel aangevuld met:

- Uitbreiding van het aantal door gemeenten aan te bieden energiescans bij het MKB. Gemeenten bepalen zelf hoeveel scans zij aanbieden en welke selectie zij daarvoor eventueel willen hanteren. De werving van MKB bedrijven, de inkoop van de benodigde scans, de coördinatie van de uitvoering van de scans en de verslaglegging wordt regionaal opgepakt en uitgevoerd. (Bij meerdere gemeenten wordt deze scan ook aangeboden voor maatschappelijke instellingen met een eigen gebouw.)
- Voor diverse gemeenten voert de Omgevingsdienst regelingen voor stimuleringsleningen uit. Deze is met name bedoeld om maatschappelijke instellingen met een eigen gebouw financieel te ondersteunen bij het nemen van duurzaamheidsmaatregelen.
- Als uitbreiding van het project MKB en de al bestaande uitvoering van stimuleringsregelingen voor maatschappelijke instellingen, kan worden gekeken naar mogelijkheden om een stimuleringslening voor duurzaamheidsmaatregelen voor het MKB op te zetten.
- Energiescans met monitoring uitvoeren bij basisscholen met bijzondere aandacht voor (kennisoverdracht omtrent) inregelen apparatuur;

- Projectmatige aanpak¹ van energiecontroles per branche en uitbreiden naar andersoortige bedrijven;
- Opnemen van energiebesparing als vast bespreekpunt (informerend) bij reguliere bezoeken van de ODWH aan energierelevante bedrijven;
- Onderzoeken/inventariseren welke prikkels bij bedrijven bestaan en doorslaggevend zijn om maatregelen te nemen, om zinvolle vervolgactiviteiten te kunnen ontplooiën;
- Identificeren dan wel initiëren en (op diverse wijzen) communiceren van voorbeeldprojecten. Bijvoorbeeld 'Energieke regio' (Katwijk): een groep van bedrijven die gezamenlijk via ondernemersverenigingen anderen proberen te enthousiasmeren voor energiebesparing en duurzame opwekking.
- Energiebesparingsaanpak die zich richt op een bedrijventerrein (parkmanagement). Een aanpak op bedrijfsterrein niveau is een effectieve manier om bedrijven aan te spreken op energiebesparende maatregelen. Ervaring is opgedaan met o.a. Grote Polder in Zoeterwoude en buiten de regio heeft de Omgevingsdienst Midden-Holland sinds kort een dergelijke aanpak ontwikkeld (Bedrijventerrein Schans 2, Alphen aan den Rijn). De stappen binnen deze aanpak betreffen het organiseren van een informatiebijeenkomst voor ondernemers met de Omgevingsdienst, een koploperbedrijf, parkmanagementorganisatie, lokaal duurzaamheidsplatform en/of gemeente. Vervolgens wordt een nulmeting uitgevoerd waarbij de duurzaamheid van het complete bedrijfsterrein wordt vastgesteld met het instrument Duurzaamheidsprofiel Bedrijventerrein (DPL-BT). Daarnaast worden er energiescans uitgevoerd bij bedrijven. De selectiecriteria: er moet sprake zijn van ten minste een middelgrote energiegebruiker (50.000 kWh of 25.000 m³ aardgas per jaar) en er moet voor het bedrijfstype erkende maatregelen voor energiebesparing zijn vastgesteld. Gemiddeld worden 10 – 15 bedrijven per terrein gescand. De resultaten worden zorgvuldig teruggekoppeld. In de basic-versie kost een dergelijk project per bedrijventerrein minimaal 250 uur. In 2018 zal deze energiebesparingsaanpak op twee bedrijven worden toegepast.

3.2 Spoor 2 Verduurzaming van eigen (gemeentelijk) vastgoed

De overheid moet het goede voorbeeld geven. Onder het motto 'voorbeeldige overheid' dient zichtbaar gemaakt te worden dat deelnemers energiebesparing realiseren door hun eigen gebouwen te verduurzamen. Voor het eigen vastgoed geldt dat de deelnemers zich door ondertekening van het energieakkoord hebben verplicht om een energieaudit op te (laten) stellen, zelfs al zouden zij daar wettelijk² gezien niet toe verplicht zijn.

Concrete activiteiten die eventueel regionaal gecoördineerd, moeten worden ondernomen voor en door alle individuele deelnemers met eigen vastgoed:

- Er zal eerst een inventarisatie plaatsvinden welke data bekend is.
- Stap één is dan het in kaart brengen van het huidige verbruik, de besparingspotenties en meest kansrijke maatregelen. Dat wil zeggen dat een energiescan (soms uitgebreidere audit) van alle eigen gebouwen dient te worden opgesteld (verplichte wettelijke (Europese) regels + uitvoering geven aan de duurzaamheidsambities).
- Vervolgens kan gebruik gemaakt worden van een energiemonitoringsysteem (bv. Energieplanner) (voor inzicht in energieverbruik, inregelen installaties).
- Daarbij dienen meerjarenonderhoudsplannen opgesteld te worden die leiden tot verdere verduurzaming. Inzicht in de terugverdientijd van te nemen maatregelen is daarbij gewenst.
- Desgewenst kunnen individuele deelnemers energieprestatieovereenkomsten sluiten met derde partijen.

Bij deze activiteit hebben we te maken met verschillende interne en externe stakeholders (afdelingen en collega's, maar ook buiten de gemeente wellicht met (sport)verenigingen). Daarbij dient de relatie vastgoed-

¹ De Provincie heeft hierover in de nota VTH opgemerkt:

"Het duurzaamheidsaspect energie heeft een plaats in het preventief toezicht, maar past minder goed in de methodiek van periodieke fysieke controle. Uit expertmeetings blijkt dat een projectmatige, inrichting overstijgende, aanpak als de meest geschikte en effectieve methode wordt gezien."

² zie recente publicatie RVO (werkinstructie EED) waarin beschreven wordt dat bij het bepalen of een gemeente onder de EED audit verplichting valt, moet worden gekeken naar de omvang van de economische activiteit van de gemeente. Daaronder vallen niet de "reguliere" "overheidstaken."

en accommodatiebeleid binnen de gemeente te worden onderkent. Het is voorts van belang de invloed van gedrag helder te maken en de diverse stakeholders binnen één gemeente op één lijn te krijgen qua beleid, beheer en financiën. Al deze zaken dienen binnen de gemeente aan de orde te komen; het benoemen van een (gezamenlijke) energie coördinator als aanspreekpunt is daarbij behulpzaam.

De activiteiten die hier ontplooid dienen te worden, grijpen bij uitstek in op de eigen organisatie en het eigen (investerings)budget. De rol die regionaal vervuld zal worden is het inventariseren van bestaande data en het in beeld brengen van het besparingspotentieel, de verschillende stakeholders bijeen brengen, en vanuit een kennisgroep het proces voor verduurzaming begeleiden en volgen/aanjagen. Tevens kan gedacht worden aan het begeleiden van het sluiten van energieprestatiecontracten.

De focus ligt op het eigen vastgoed. Op termijn kan bekeken worden of en hoe deze activiteiten uitgebreid kunnen worden naar maatschappelijk vastgoed dat niet (geheel) in eigen eigendom/beheer is. Ook daarbij is weer van belang de diverse stakeholders en gesprekspartners vooraf goed in beeld te brengen.

3.3 Spoor 3 Energiebesparing in het woning gebonden deel van de bebouwde omgeving

Doelstelling binnen dit resultaatgebied is het percentage³ energiebesparing op het woning gebonden energiegebruik te verhogen. Dit kan in relatie met de uitvoeringslijn 'zon op daken' tevens een stijging van de (woning gebonden) duurzame energieopwekking betekenen. Verder is het de bedoeling dat vraag en aanbod elkaar goed en makkelijk weten te vinden, en te zorgen voor voldoende en kwalitatief goed aanbod van energiemaatregelen door regionaal/lokaal bedrijfsleven (bouw- en installatiesector).

Door de individuele gemeenten worden naar aanleiding van het SER/VNG Energieakkoord Wonen, in samenwerking met de Omgevingsdienst als regio-coördinator, al diverse lokale activiteiten ontplooid, ondersteund door het gezamenlijk opgezette regionale energieloket Duurzaam Bouwloket. Al deze activiteiten zijn tot nu toe gericht op bestaande particuliere woningen met als bedoeling hen zoveel mogelijk energiebesparende maatregelen⁴ te laten uitvoeren (isolatie, hoog rendementsglas, toepassing van warmtepompen en warmtewisselaars (lucht, water bodem), warmteterugwinning, riothermie en dergelijke). Energiebesparing en energieopwekking zijn zaken die door de woningeigenaar zelf uitgevoerd moeten worden; zij kunnen echter wel gestimuleerd worden door woningeigenaren te informeren, motiveren, faciliteren en ondersteunen. In sommige gevallen bestaat daarvoor aanpalend beleid dat financieringsoplossingen biedt voor bewoners waarbij financiën een drempel vormen om over te kunnen gaan tot het nemen van energiemaatregelen. Voorbeelden hiervan zijn duurzaamheidssubsidies en duurzaamheidsleningen. Het opzetten en uitvoeren van dergelijke financieringsoplossingen wordt voor een aantal gemeenten al door de ODWH verzorgd.

Onafhankelijke informatievoorziening en ontzorging

Voordelen zijn te behalen door bovenstaande activiteiten uit te breiden en nieuwe regionale initiatieven te ontplooiën. In eerste instantie richten we daarbij de aandacht op het verder op gang brengen van de vraagkant (bewoners) en een goede informatievoorziening en ontzorging richting hen wat betreft het verduurzamen van hun woning. Als middel daarvoor zien we het stimuleren en ondersteunen van gemeenten bij het uitrollen van de regionale basisaanpak (wijkaanpak) op lokaal niveau en het in stand houden van het (digitale) regionale energieloket (Duurzaam Bouwloket) dat gemeenten lokaal ondersteunt bij die wijkaanpak en eventuele aanvullende lokale acties (en samenwerking met derden). Daarbij zal het regionaal energieloket haar doelgroep uitbreiden van particuliere woningeigenaren naar informatievoorziening gericht op huurders. Onderzocht zal worden of een fysiek informatieloket ondersteuning kan bieden, en welke financieringsmogelijkheden daarvoor bestaan.

Netwerk wijkambassadeurs

³ uitgangssituatie totaal energiegebruik koopwoningen in de regio (2015), tabellen woningvoorraad en huidig energieverbruik betrekken om doelstellingen meer smart te maken

⁴ De focus van de acties in dit Plan van Aanpak ligt op het gebouw/woning-gebonden energiegebruik en maatregelen in/aan de woning. Daarbij komt het gedragsaspect van het energiegebruik van huishoudens wel aan de orde (bv 'gedragsregels' t.b.v. het goed gebruik van technische en fysieke maatregelen) maar de activiteiten binnen deze lijn richten zich echter niet specifiek op energiebesparing door 'pure' gedragsverandering.

Er zal een (regionaal) netwerk met buurt of wijkambassadeurs worden opgezet waar kennis en informatie (o.a. m.b.t. lokale initiatieven) kan worden gedeeld en opgedaan en hen te faciliteren met trainingen. Er zullen in dat kader regionale netwerkbijeenkomsten worden georganiseerd. Daarnaast zullen we ons regionaal richten op een aanpak voor VvE's en partijen die bewoners adviseren bij een verhuismoment, zoals makelaars en hypotheekverstrekkers.

Woningbouwverenigingen

Gemeenten zullen regionaal gestimuleerd en desgewenst ondersteund worden om het gesprek aan te gaan met woningbouwverenigingen. De woningbouw verenigingen hebben via de woonvisie en prestatieafspraken duurzaamheidsafspraken vastgelegd met de gemeenten. Er zou ook aandacht moeten zijn voor het stellen van een bepaald minimum niveau energielabel voor het op de markt brengen woningen van de woningbouwvereniging.

Concrete activiteiten in 2017 en 2018:

- Inventariseren van gedane wijkaanpakken. Kennis en ervaringen delen in kruisbestuivingssessies. Doel: gemeenten stimuleren om meer en optimale lokale wijkaanpakken te genereren. Daarbij niet alleen richten op de particuliere bestaande woningen maar, liefst in samenwerking met woningbouwverenigingen, ook op huurders.
- Gemeenten ondersteunen het gesprek met woningbouwverenigingen aan te gaan met oog op die besparingsdoelstelling (en - in relatie met de lijn 'zon op daken' - de opgave voor duurzame opwekking);
- In stand houden van het (digitaal) regionaal energie loket; het bereik vergroten en meer en nieuwe doelgroepen benaderen met behulp van beschikbare data (door Duurzaam Bouwloket) om zodanig zo veel mogelijk no-regret maatregelen per type woningbouw laten nemen. Resultaten communiceren, via Duurzaam Bouwloket, advies en informatie (diverse media).
- Onderzoeken of het behulpzaam is als bij wijkaanpakken gebruik gemaakt wordt van een fysiek informatie 'loket' waar huiseigenaren en huurders mogelijke maatregelen (gericht op energiebesparing maar ook op duurzame opwekking) kunnen bekijken en waar zij terecht kunnen
- Creëren van een regionaal netwerk van wijk ambassadeurs, faciliteren met trainingen om kennisniveau en vaardigheden te vergroten.
- Ontwikkelen van regionale aanpak voor VvE's.
- Ondersteuning (best practices/story telling), in overleg met de Communicatie lijn, gelinkt aan de informatieverstrekking door het regionale loket en netwerk van ambassadeurs.
- Advisering aan gemeenten m.b.t. duurzaamheidsfondsen en opstellen en uitvoeren van de daarbij behorende subsidie-/lening regelingen.
- Verzorgen van regionale (projectmatige) aanpak en inkoop van particuliere energiescans (rekening houdend met de beweging naar aardgas-loos).

Als doelgroepen binnen dit resultaatgebied zijn te onderscheiden:

- Gemeenten
- Energieloket (Duurzaam Bouwloket) in verband met alliantievorming en benadering van nieuwe doelgroepen en via hen de subdoelgroepen (particuliere woningeigenaren van (bestaande) eengezinswoningen, particuliere verhuurders en huurders) die worden ondersteund met advies, offerteaanvragen en uitvoering van enkelvoudige energiemaatregelen en Nul-op-de-Meter initiatieven.
- Wijk/energieambassadeurs en trekkers van lokale initiatieven
- VvE's
- Makelaars
- Banken/hypotheekverstrekkers
- Woningbouwvereniging/coöperaties

Beoogde resultaten in 2018:

- Instandhouding (digitaal) regionaal energieloket, ook na 2018, waar bewoners (eigenaren en huurders) uit de regiogemeenten terecht kunnen voor objectieve informatie en advies over het verduurzamen c.q. stap-voor-

stap energieneutraal maken van hun woning & offertes kunnen opvragen voor de uitvoering van energiemaatregelen bij aanbiedende bedrijven uit de regio.

- Particuliere woningeigenaars/-bewoners zijn zich bewust van voordelen en noodzaak verduurzaming van hun woning en weten dat ze voor ondersteuning & advies terecht kunnen bij het regionale energieloket;
- We streven naar een bereik van 33% in de bestaande woningbouw waarbij 10% minimaal 1 maatregel heeft uitgevoerd die tevens bijdraagt aan het reduceren van CO₂ uitstoot (t.o.v. 2015).
- Efficiënte en effectieve aanpak en inzet menskracht en middelen via regionale samenwerking.
- Monitoring van behaalde resultaten via rapportages van het regionaal energieloket met mogelijk beter inzicht in de stand van zaken voor de bestaande woningvoorraad (in welke woningen zijn welke maatregelen al genomen) en het toepassen van deze gegevens in bijvoorbeeld wijkselectie richting aardgasvrij, of als input voor nieuwe belevingsvorming.
- Logische inbedding aandacht voor energiemaatregelen en mogelijkheid voor meenemen kosten hiervan in hypotheek bij verhuizing.

Tegelijkertijd is het van belang om duurzame nieuwbouw te stimuleren. Daarbij hebben we te maken met andere doelgroepen en middelen; particuliere kopers, architecten, projectontwikkelaars, banken, gemeenten. Van belang is of een gemeente grondpositie heeft en zij door middel van specificaties in de aanbestedingen haar doelstellingen kan verwezenlijken, en welke bepalingen zij heeft opgenomen in haar bestemmingsplannen dan wel omgevingsvisies en (andere) beleidstukken of overeenkomsten. Buiten de scope van de specifieke activiteiten in deze uitvoeringslijn voor het komende jaar, maar binnen het bereik van deze lijn, valt de actie om duurzaam bouwen/GPR/energiepotenties (sub)regionaal op te pakken. De Omgevingsdienst vervult hierin een actieve rol.

We identificeren onderstaande doelgroepen als partijen die een rol spelen bij koop, bouw, verbouw en aanpassen van (installaties in) woningen. Het lijkt zinvol om op termijn al deze partijen te betrekken en (hen) tevens in gesprek te (laten) gaan met gerelateerde opleidingsinstituten i.v.m. vergroten van kennis bij installateurs/bouwers. Op termijn dient in beeld gebracht te worden op welke wijze zij het best benaderd en ingeschakeld kunnen worden opdat zij een behulpzame rol spelen in de energietransitie:

- Makelaars
- Banken/hypotheekverstrekkers
- Maatschappelijke instellingen
- Brancheverenigingen (o.a. Uneto VNI)
- Bouwend Nederland
- Vereniging Eigen Huis

4 Projectorganisatie

Projectfunctie	Rol	Taken	Overlegt
<p>Ambtelijk opdrachtgever</p> <p>Algehele coördinatie</p>	<ul style="list-style-type: none"> Loes Bakker – Holland Rijnland <p>Portefeuillehouder: portefeuillehouder Economie en Energie van Holland Rijnland (voorlopig Henri Lenferink/Liesbeth Spies)</p> <ul style="list-style-type: none"> Jeroen Ververs – Holland Rijnland <p>Programmacoördinator:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Operationeel eindverantwoordelijk (tijd-geld-kwaliteit) - Opdrachtgever uitvoeringslijnen 	<ul style="list-style-type: none"> Ambtelijk opdrachtgever Ambtelijk eindverantwoordelijk Afstemmingsoverleg (met daarin alle partners) <ul style="list-style-type: none"> Vorbereiding, voorzitten en nazorg ambtelijke projectgroep. Als secretaris verantwoordelijk voorbereiden en nazorg bestuurlijk overleg. Bewaakt de verbinding tussen beide overleggen. Vormt 'spin in het web' van het programma. Bewaakt de verbinding tussen uitvoeringslijnen bestuurlijk en de ambtelijke. Faciliteert de interne communicatie tussen alle partijen. Is eerste aanspreekpunt voor alle interne en externe partijen. 	<p>AO, BO, ManagersO,</p> <p>Op initiatief van de programma-coördinator/projectgroep</p>
<p>Werkgroep uitvoeringslijn energiebesparing</p>	<ul style="list-style-type: none"> Coördinatie: ODWH - Milly de Bruyn <p>Werkgroepleden:</p> <ul style="list-style-type: none"> Jaap van Rijn – Katwijk Debbie van Haastrecht - Oegstgeest Lucille Klaassen/Eveline Botter – Leiden Miranda van der Eik - Voorschoten Ruud Kwant – Nieuwkoop Robert vd Voort/ Nadja Helvensteijn – ODWH 	<ul style="list-style-type: none"> Trekker uitvoeringslijn energiebesparing <p>Werkgroep leden:</p> <ul style="list-style-type: none"> Inhoudelijk betrokken en sturend bij bepaling richting in uitwerking van de uitvoeringslijn Energiebesparing. Ambassadeurs voor uitvoeringslijn naar de andere partners toe en afstemming andere ambtenaren Uitvoeren acties binnen kaders Inbrengen kennis over lokale context Signaleren van kansen en bedreigingen binnen gemeente(n) Verantwoordelijk voor borging van het onderwerp binnen eigen organisaties. 	<p>Overleg volgens nut en noodzaak</p>

Projectfunctie	Rol	Taken	Overlegt
Trekker uitvoeringslijn energiebesparing	<ul style="list-style-type: none"> Milly de Bruyn – ODWH 	<ul style="list-style-type: none"> Aansturing opdrachtnemers/deelprojectleiders, regie op acties, regie op samenhang, Voortgang bewaken Signaleren en vertalen van overkoepelende kansen en bedreigingen Verbinding naar alle deelnemers ook buiten de werkgroep. 	Ambtelijk overleg, werkgroep overleg naar noodzaak, op initiatief van de trekker of op verzoek van de werkgroepleden
Leden Bestuurlijk overleg	Verantwoordelijk voor uitvoering binnen gemeente	<ul style="list-style-type: none"> Vaststellen kaders in BO (tijd-geld-kwaliteit) Afstemming met College Vertaling kaders naar gemeentelijke praktijk Signaleren van kansen en bedreigen vanuit lidmaatschap vertegenwoordigende organen. Optreden als ambassadeur uitvoeringslijnen 	BO Bila met ambtelijk vertegenwoordiger
Leden Ambtelijke projectgroep	Uitvoering acties binnen gemeente	<ul style="list-style-type: none"> Inbrengen kennis over lokale context. Voorbeelden en projectresultaten delen. Signaleren van kansen en bedreigingen binnen gemeente. Uitvoeren acties binnen kaders Afstemming andere ambtenaren/vakgebieden Borging binnen eigen organisatie 	Ambtelijke projectgroep Bila met bestuurlijk vertegenwoordiger Deelname deelproject(en)
Regionaal energieloket (Duurzaam Bouwloket)	Opdrachtnemer	<ul style="list-style-type: none"> Uitvoeren acties binnen opdracht (spoor 3 verduurzaming bestaande woningbouw) Kwantitatieve monitoring Gevraagd en ongevraagd adviseren van opdrachtgever(s), trekker en individuele gemeenten Terugkoppelingen en evaluatie met en naar opdrachtgever (ODWH) 	Bila met (vertegenwoordig van) opdrachtgever(s), zijnde ODWH. Ad-hoc met leden AO Op uitnodiging in AO

5 Informatie en monitoring

Monitoring vindt plaats en valt binnen een gezamenlijke uitvoeringslijn monitoring. Hieronder staan een aantal zaken genoemd die specifiek van belang zijn voor deze uitvoeringslijn.

Om de voortgang van (de deelprojecten uit) dit Plan van Aanpak te kunnen volgen, is monitoren van belang op de volgende zaken:

- voortgang en resultaten regionaal energieloket (half jaar)
- voortgang en resultaten overige deelprojecten (half jaar)
- (objectief) energiegebruik en opgewekte duurzame energie (koop)woningen (jaarlijks)
- kwaliteit van de samenwerking (kwartaal)

- **Klimaatmonitor:**

Via de database van de Klimaatmonitor kan jaarlijks een overzicht van het energiegebruik van de (koop)woningen en de hoeveelheid opgewekte duurzame energie (woning gebonden) in de regio worden gemaakt. Dit vergelijken we met de uitgangssituatie, waarmee we enig inzicht krijgen in de effecten van de inspanningen vanuit dit Plan van Aanpak op de gestelde energie-ambities en bestaande nominale ontwikkelingen. NB: deze informatie loopt altijd minimaal een jaar achter op de feiten.

- **Rapportages regionaal energieloket:**

Ieder half jaar ontvangen we van het regionaal energieloket (Duurzaam Bouwloket) een voortgangsrapportage met daarin de volgende monitoringsinformatie:

- aantal bezoekers (per regio gemeente & regio totaal)
- aantal ingevulde/doorlopen huisscans
- aantal uitgevoerde wijkaanpakken
- aantal offerteaanvragen (per regio gemeente & regio totaal)
- zo mogelijk het aantal deals (per regio gemeente & regio totaal)
- aantal en aard contacten (via chat, telefoon en mail)
- gecreëerde waarde voor de regionale economie (op basis van aantal deals)

Deze data worden zo mogelijk ook afgezet tegen de resultaten uit de andere regio's waar hetzelfde regionaal energieloket actief is.

- De projectleiders van de verschillende deelprojecten binnen deze uitvoeringslijn geven (minimaal) elk half jaar een update over de voortgang van hun project. (projectmatige aanpak bedrijfscontroles, energiescans MKB, project DPL-bd). Projectleiders wordt gevraagd hun monitoringsdata volgens een dusdanig format aan te leveren dat deze te koppelen zijn met de monitoringsdata van andere onderdelen en uitvoeringslijnen.

6 Communicatie

De communicatie van deze uitvoeringslijn dient onderdeel te zijn van het gehele, nog op te stellen communicatieplan ten behoeve van het energieakkoord. Per project c.q. uitvoeringslijn dient bekeken te worden welke middelen geschikt en beschikbaar zijn. Een eenduidige helder communicatie (voorkomen van teveel verschillende zenders) per doelgroep is van belang. Hoofddoel daarbij is het aanzetten tot, en concreet bijdragen aan de ambities als gesteld in het energieakkoord.

Voor bijvoorbeeld de duurzaamheidsfondsen en het verduurzamen van de bestaande bouw wordt het Duurzaam Bouwloket regionaal ingezet. En verloopt de communicatie van de ODWH volgens individuele afspraak met gemeenten.

7 Risicomanagement

Samenwerking met diverse organisaties.

Voor het realiseren van deze ambitie is samenwerking tussen publieke partners onderling en publiek en private partners essentieel. Partijen geven deze samenwerking vorm door kennis te delen, te versnellen en samen te werken aan innovatieve voorbeeldprojecten. Als risicofactoren zijn verder geïdentificeerd:

- Te weinig uitvoeringskracht en draagvlak bij de deelnemers aan het Energieakkoord Holland Rijnland
- Juridische en financiële belemmeringen bij de doelgroepen (bv gebrek aan investeringsgeld of budget om geplande activiteiten uit te voeren).
- Gebrekkige afstemming met interne collega's bij de partners. Het gehele vraagstuk van verduurzaming dient binnen de eigen organisatie te zijn geborgd.
- Afstemming met deelnemers die niet vertegenwoordigd zijn binnen de werkgroep
- Samenloop van verschillende regionale projecten met betrekking tot regionale ambities en visies: aandacht voor samenloop in de planning en elkaar voldoende informeren.

CONCEPT

8 Projectplanning

In het schema hieronder zijn alle activiteiten opgenomen die in het kader van het Energieakkoord Holland Rijnland binnen de uitvoeringslijn Energiebesparing op regionaal niveau voor alle deelnemers ontplooid worden. Activiteiten of producten die cursief zijn weergegeven, vormen een zogenaamd 'Lokaal keuzemenu'. Het gaat daarbij om zaken die optioneel zijn en door deelnemers afzonderlijk dienen te worden gefinancierd (omdat zij bijvoorbeeld variabel zijn in af te nemen aantal of afhankelijk zijn van de individuele keuze voor een bepaalde aanpak). (Ter indicatie zijn voor deze lokale opties, ook cursief, de kosten/stuksprijs opgenomen.)

Doelgroep	Activiteit	Wie?	Planning	Budget (uren/kosten)
Projectgroep/gemeenten	<ul style="list-style-type: none"> Inventariseren welke behoefte er is naast reeds uitgevoerde activiteiten Welke projecten lopen, wat zijn succesfactoren en hoe kan dit opgeschaald worden of uitgebreid naar andere gemeenten of doelgroepen Resultaat: PvA met gedragen kansrijke activiteiten 	Trekker	jul – dec 2017 nov 2017	Voor trekker en werkgroepleden volgens toegezegde uren/personele capaciteit (projectgroep)
Spoor 1 - Bedrijven				
Bedrijven – projectmatige aanpak energiebesparing	Energiebesparing bij bedrijven realiseren. Doelstelling is om minimaal 10% besparing te realiseren. Te verwachten reductie in CO2-emissie: 283 ton. <ul style="list-style-type: none"> Selecteren van 2 branches. Selectiecriteria: er zijn naar verhouding veel groot- en middelgrote verbruikers binnen de branche en er zijn erkende maatregelen energiebesparing beschikbaar. Gelet hierop zijn voor de regio in 2018 de branches bouwmarkten en autoshowrooms geselecteerd. Per branche worden 10 bedrijven bezocht.	ODWH cluster Bedrijven ODWH/ gemeenten	nov/dec 2017	geschatte kosten : € 19.000,-

	<ul style="list-style-type: none"> • Fase 1: nulmeting uitvoeren. Aan de hand van het energiegebruik van het bedrijf de nulmeting vaststellen. Hierbij het energiegebruik relateren aan een relevant aspect (bv: vloeroppervlakte, bezoekers of productievolume) • Fase 2: het voorbereiden van het bezoek, het uitvoeren van het bezoek, het schriftelijk rapporteren over de bevindingen en het door het bedrijf laten opstellen van een plan van aanpak. • Fase 3: toetsen van de uitvoering van de te treffen maatregelen. Na uitvoering van de maatregelen: vaststellen van de eindsituatie. Hierbij het gerelateerde energiegebruik vergelijken met de nul situatie. 		<p>Fase 1 – fase 2: maart-december 2018</p> <p>Fase 3: 2019 - 2020</p>	
Bedrijven die bezocht worden ivm projectmatige aanpak of MKB	<ul style="list-style-type: none"> • Onderzoek/inventarisatie doorslaggevende prikkels om maatregelen te nemen • Identificeren voorbeeldprojecten • Communiceren best-practices (bedrijven onderling) 	ODWH + extern bureau dat scan uitvoert + communicatie + medewerkers economie	jul – dec 2018	€ 2.500,-
Scholen (Lokale menukaart)	<ul style="list-style-type: none"> • Onderzoek mogelijkheid naar en (eventueel) voorbereiden voor het afsluiten van een regionale Green Deal voor scholen (• In een vervolg plan kosten voor uitvoering inzichtelijk maken • <i>Energiescans met monitoring uitvoeren bij basisscholen met bijzondere aandacht voor (kennisoverdracht omtrent) inregelen</i> 	Gemeenten en ODWH	februari 2018 Vanaf juli 2018	€ 4.500,- <i>Kosten indicatie: Uitvoeren scans: € 800,- per scan. Organiseren monitoring: € 180,- euro per jaar/per school (met 2</i>

	<i>apparatuur</i>			<i>aansluitingen).</i> <i>(Binnen de regio zijn naar schatting 150 basisscholen. Ergo totaal € 120.000,- voor scans en totaal € 27.000,- p.jr. voor monitoring)</i>
Bedrijven/ondernemers – extra bij regulier toezicht	Opnemen van energiebesparing als vast bespreekpunt (informereren) bij reguliere bezoeken van de ODWH aan energierelevante bedrijven;	ODWH – cluster bedrijven/toezicht	Tijdens reguliere controles in 2018	Te organiseren door inspanning binnen het reguliere toezicht; Reguliere taak ODWH.
Energiebesparingsaanpak bedrijventerreinen	<ul style="list-style-type: none"> • Energiebesparing bij bedrijven realiseren. Doelstelling is om 10% besparing te realiseren bij de bedrijven waar een scan is uitgevoerd. • Inventariseren welke bedrijventerreinen geschikt zijn voor beoogde aanpak; • Organiseren informatiebijeenkomst • Uitvoeren duurzaamheidsprofiel bedrijventerrein (DPL-bd) of een vergelijkbare methode; (in 2018 max 2 bedrijventerreinen) • Uitvoeren scans. Uitgaande van 30 scans is de te verwachte reductie van CO2: 174 ton; • Resultaten terugkoppelen. Voor monitoring van de resultaten zal de nul situatie en de eindsituatie worden vastgelegd 	ODWH i.s.m. ODMH, gemeenten en Provincie	Vanaf januari 2018	Per bedrijfsterrein: € 21.500,- (max 2 bedrijven terreinen = € 51.000,-)
MKB (Bedrijven en maatschappelijke instellingen) <i>(Lokale menukaart)</i>	Uitbreiding van het aantal energiescans bij winkels en het MKB inclusief monitoring. <ul style="list-style-type: none"> • De te verwachten resultaten op basis van de ervaringen uit 2016: voor de scans bij MKB: 10-20% besparingspotentieel, voor de scans bij winkels is een gemiddelde besparing te zien van 500 m3 gas en 8000 kWh per scan. 	ODWH + extern bureau + communicatie		Kosten regionale coördinatie werving, inkoop, uitvoering, monitoring en verslaglegging € 8.255,- <i>Individuele deelnemers bepalen hoeveel scans zij willen aanbieden. Deelnemers betalen eigen scans. Kostprijs scan</i>

	<ul style="list-style-type: none"> • Inventariseren belangstelling binnen gemeenten • Inkoop energiescans • Uitvoeren scans (geschat aantal: 250 scans) • Identificeren aansprekende voorbeelden (best-practices) • Verslaglegging • Inventariseren mogelijkheden voor het opzetten van een stimuleringslening voor het MKB 		<p>Nov/dec 2017</p> <p>jan 2018</p> <p>apr – dec 2018</p> <p>vanaf juli 2018</p> <p>doorlopend</p>	<p><i>verschilt winkels/bedrijven ivm complexiteit v ± € 350 - €1.200 p/st</i></p>
Doelgroep	Activiteit	Wie?	Planning	Budget (uren/kosten)
Spoor 2 Gemeentelijk vastgoed				
<p>Gemeentelijk vastgoed in eigendom/beheer van gemeente</p> <p><i>(Lokale menukaart)</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Organiseren regionale informatie en inspiratiebijeenkomst(en) om te komen tot een (lokale) aanpak • Inventariseren in- en externe stakeholders • Inventariseren van alle gemeentelijke gebouwen met daarbij behorende energiedata. <i>Indien gegevens niet aanwezig zijn kan dit via een onafhankelijk data aanbieder worden opgevraagd, hiervoor is een machtiging noodzakelijk;</i> • Uitvoeren van energiescans: inventariseren welke maatregelen al wel/niet getroffen zijn op (gebouwniveau) • Organiseren van energiemonitoring • Processtappen inzichtelijk maken o.a.: <ul style="list-style-type: none"> - betrekken in- en externe stakeholders - Invloed gedrag inzichtelijk maken - Interne projectgroep creëren binnen gemeenten, afstemming beleidsvelden, interne communicatie en voorbereiden op noodzaak tot investeren (afweging 	<p>Gemeenten + ODWH, Extern bureau</p>	<p>jan - mrt 2018</p> <p>jan – mrt 2018</p> <p>v.a. feb 2018</p>	<p>Begeleidingskosten afhankelijk van evt. inhuren externe partij (dmv offerte traject op basis van bevindingen. (minimaal € 13.000,-)</p> <p><i>Indien nodig: data opvragen € 2,50 per aansluiting/per maand</i></p> <p><i>Uitvoeren scans per gebouw: ± 800,- tot €1200,- p/st</i></p> <p><i>Kosten per individuele deelnemers is afhankelijk van het te kiezen traject</i></p> <p><i>PM: Kosten voor (een) monitoring(systeem) dient via offertetraject inzichtelijk te worden gemaakt</i></p>

	verduurzamen/energieneutraal) - Evt. gezamenlijke energie coördinator benoemen - relatie vastgoed, accommodatiebeleid (en subsidiebeleid) - organiseren investeringsbudget voor verduurzaming • <i>Opstellen meerjarenonderhoudsplannen verduurzaming eigen gebouwen opstellen voor 2 gescande gebouwen per gemeenten</i> • <i>Eventueel begeleiding bij het aangaan energieprestatiecontracten</i>			<i>PM: kosten voor begeleiding van dit energieprestatietraject is afhankelijk van de individuele keuze. Bijvoorbeeld een Esco netwerk,</i>
Doelgroep	Activiteit	Wie?	Planning	Budget (uren/kosten)
Spoor 3 Woning gebonden gebouwde omgeving				
Gemeenten	<ul style="list-style-type: none"> Organiseren regionale bijeenkomsten om kennis/ervaring te delen en lokale aanpakken te verbeteren (4-6 x jr) Creëren regionaal netwerk wijkambassadeurs, faciliteren met training en coördinatie, communicatie (2 x 3 bijeenkomsten/trainingen) Oriënteren op vervolg in stand houden regionaal loket met onderzoek naar nut en noodzaak fysiek loket m.b.t. tastbare maatregelen en informatievoorziening 	ODWH + evt toevoeging specifieke deskundigheid	Vanaf heden – dec 2018	€ 25.000
Gemeenten (Lokale menukaart)	<ul style="list-style-type: none"> <i>Advisering en uitvoering aanpalend beleid mbt financieringsarrangementen</i> <i>Begeleiding benadering woningbouwcorporaties</i> 	ODWH + evt specifieke deskundigheid	Indien gewenst	<i>Kosten afhankelijk van keuze individuele deelnemers</i>
Regionaal Energieloket Subdoelgroepen: particuliere huiseigenaren/bewoners, huurders, VvE's, makelaars,	Streven is een bereik van 33% in de bestaande woningbouw waarbij 10% minimaal 1 maatregel heeft uitgevoerd die tevens bijdraagt aan het reduceren van CO2	ODWH + gemeenten i.s.m. regionaal energieloket	2017 - 2018	Coördinatie, begeleiding, contractvernieuwing: € 25.000,-

hypotheekverstrekkers	<p>uitstoot (t.o.v. 2015).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Coördinatie en in stand houden energieloket, strategie • Actief benaderen van diverse groepen die doelgroep kunnen beïnvloeden • Ontwikkelen aanpak VvE's • Alliantievorming, ook met bedrijven 			<p>Instandhouden regionaal energieloket: DBL is gewaarborgd tot eind 2018. Huidige kosten minimaal € 55.000 p/jr. (nieuw contract noodzakelijk voor na 2018 ev) (momenteel in gesprek met provincie mbt mogelijke ondersteuning in financiering).</p>
<p>Gemeenten (Lokale menukaart)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Wijkgerichte aanpakken uitvoeren afgestemd op gemeentelijk behoefte en specificaties</i> • <i>Werven en contact onderhouden met wijkambassadeurs</i> • <i>Wijkaanpakken regisseren met behulp van lokale initiatieven</i> • <i>Elk gemeente heeft minimaal twee wijkgerichte aanpakken uitgevoerd</i> 	<p>Gemeenten ism DBL + evt. derde partijen op onderdelen of voor uitvoering</p>	<p>Doorlopend 2018 eind 2018</p>	<p><i>Gemeenten financieren hun eigen wijkaanpak (i.s.m. Duurzaam Bouwloket en evt. derde partijen)</i></p> <p><i>(eventueel kan gebruik gemaakt worden van subsidie PZH lokale initiatieven)</i></p>
<p>Gemeenten (Lokale menukaart)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Opzetten (projectmatige) aanpak voor particuliere maatwerkadvies</i> • <i>verzorgen regionale inkoop van scans voor particulieren</i> 	<p>ODWH</p>	<p>mrt 2018</p>	<p><i>Indicatie opzet 100 uur: € 8.500,-</i></p>

9 Kosten

9.1 Capaciteit

Capaciteit: Welke deskundigheid is nodig om de opgave (binnen de planning) te realiseren en hoeveel capaciteit (werkuren) is er nodig? Wie gaat wat doen?

Wie (naam, functie, organisatie)	Rol	Ureninzet per week	Expertise	Verantwoordelijkheid
Milly de Bruyn	[trekker, projectleider]	16		Regie op proces, tijdige oplevering tussenresultaten, verbinding deelnemers, inbreng expertise
Debbie van Haastrecht - Oegstgeest	[werkgroep-lid]	4		Inbreng expertise, data, schakel gemeente intern
Jaap van Rijn – Katwijk	[werkgroep-lid]	4		Inbreng expertise, data, schakel gemeente intern
Nadja Helvensteijn/Robert van der Voort - ODWH	contactpersoon bedrijven/ projectleider activiteiten bedrijven	4	Energiebesparing bij bedrijven	Inbreng expertise, data Uitvoering plan energiebesparing bedrijven
Miranda van der Eik - Voorschoten	[werkgroep-lid]	4		Inbreng expertise, data, schakel gemeente intern
Ruud Kwant – Nieuwkoop	[werkgroep-lid]	4		Inbreng expertise, data, schakel gemeente intern
Eveline Botter – Leiden	[werkgroep-lid]	2	Scholen Contact scholen/ deel project green deals scholen	Inbreng expertise, data, schakel gemeente intern, hulp bij uitvoering
Lucille Klaassens - Leiden	[werkgroep-lid]	2	Wijkambassadeurs	Inbreng expertise, data, schakel gemeente intern
Uitvoeringskracht (vanuit de provincie)	[werkgroep-lid]	24	Hands on met verstand van zaken	Uitvoering op specifieke onderdelen bij gemeenten in spoor 3, o.a wijkaanpakken. Inbreng expertise, data schakel provincie

9.2 Budget

Hieronder de kosten die ten laste komen van programmabudget voor 2017/2018. Investeringskosten en kosten van activiteiten/producten die in de projectplanning hierboven (zie Hoofdstuk 8) als 'lokale menukaart' cursief zijn weergegeven, zijn in onderstaand overzicht buiten beschouwing gelaten maar hun kostprijs is wel in het overzicht hierboven (zie Hoofdstuk 8 Projectplanning) af te lezen.

	Omschrijving	Specificatie	Begroot bedrag
1	Spoor 1 Uitvoering activiteiten bedrijven, bedrijven terreinen, scholen		€ 85.255,-
2	Spoor 2 Uitvoering activiteiten Verduurzaming vastgoed		€ 13.000
3	Spoor 3 Uitvoering activiteiten woning gebonden bebouwde omgeving		€ 50.000
4	Algemeen werkbudget		€- evt. uit algemeen werkbudget
5	Communicatie		€- in afzonderlijke uitvoeringslijn
6	Monitoring		€- in afzonderlijke uitvoeringslijn
	Totaal		€ 148.255,-